

 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2023-2-160-167>

 <https://orcid.org/0000-0001-6278-913X>

ЛІБА Оксана Миколаївна

кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри теорії та методики початкової освіти,
Мукачівський державний університет
e-mail: Liba_oksana@ukr.net

 <https://orcid.org/0009-0009-4715-7025>

ЗДІР Дарина Русланівна

викладачка кафедри початкової освіти,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
e-mail: zdir.daryna@vu.cdu.edu.ua

УДК 378.091.212::61]:612.97-043.82-057.875(045)

**МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ
У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ**

У статті розглянуто методичні підходи до формування основ фінансової грамотності у молодших школярів на уроках математики.

Проаналізовано зміст математичної освітньої галузі задля визначення потенціалу уроків математики щодо формування основ фінансової грамотності учнів початкової школи; уточнено зміст поняття «фінансова грамотність молодшого школяра».

Встановлено, що основними методами формування основ фінансової грамотності у дітей молодшого шкільного віку на уроках математики є практичні та інтерактивні методи

навчання: розв'язування практико-орієнтованих завдань та задач фінансового змісту, дидактичні ігри «Магазин», «Розклади товар», «Аукціон», «Фінансова піраміда», доміно «Гроші», «Один – два – разом», «Мозаїка», «Дерево рішень», «Мозковий штурм», «Кейс», «Діаграма зв'язків», «Мінідослідження».

Ключові слова: фінансова грамотність; практичні методи навчання; практико-орієнтовані задачі фінансового змісту; молодші школярі; математика.

Постановка проблеми. У сучасному світі фінанси забезпечують функціонування усіх сфер суспільства. Будь-який напрямок діяльності людини потребує використання фінансової інформації та застосування фінансових знань. Фінансова грамотність допомагає людині робити обґрунтовані фінансові рішення, планувати майбутнє та досягати фінансової стабільності. Фінансово обізнані люди можуть уникати фінансових пасток, небезпечних пропозицій та захищати свої інтереси, тобто є більшою мірою захищені від фінансових ризиків і непередбачуваних ситуацій. Крім того, вони більш відповідально підходять до керування своїми фінансами, ефективно розподіляють наявні грошові ресурси і планують майбутні витрати, сприяючи своєму добробуту.

Науковці вважають, що найсприятливішим етапом життєвого циклу особистості, на якому вона може здобути якісні фундаментальні навички фінансової грамотності, є етап здобуття освіти у закладі загальної середньої освіти. Оскільки сучасні діти значно раніше стикаються з грошима, формування основ фінансової грамотності варто розпочинати ще в молодшому шкільному віці. Попри те, що типовими освітніми програмами початкової школи не передбачено окремого курсу чи навчального предмету, який сприяв би цьому, основи фінансової грамотності тісно переплітаються із змістом математичної освітньої галузі. Саме тому впровадження основ фінансової грамотності учнів початкової школи якнайкраще поєднувати з вивченням математичних концепцій, практичними прикладами та ситуаціями з реального життя, пов'язаними з фінансами.

Питання залучення учнів початкової школи до фінансових процедур, пов'язаних з купівлею-продажем, оплатами за роботу чи послуги та ін. здавна були предметом змістового наповнення математичних задач. Задачі фінансового змісту були широко представлені у всіх без виключення підручниках і збірниках задач для початкової школи ще з дореволюційних часів. Приміром, «Збірник задач та прикладів для навчання початкової арифметики» О.І. Гольденберга³ (1903) для засвоєння чисел першої сотні та на найпростіших дробів містить пропонує доволі велику добірку задач на оперування величинами «ціна – кількість – сума», як от:

712. Землевладелец нанял 18 жнецов и 9 жниц на два дня; жнецу он плати по 1½ рубля в день, а жнице по ¾ рубля. Сколько всего денег пришлось заплатить землевладельцу? [1, с. 48].

720. Три четверти фунта сыру стоят 45 коп. Сколько следует заплатить за 1½ фунта сыру?

721. Аршин сукна стоит 2½ рубля. Сколько стоит 6½ аршин сукна? [1, с. 49].

За радянських часів задачі фінансового змісту повернулися у підручники та збірники задач з математики для початкової школи фактично з початку 30-х років, коли у школах було реанімовано класно-урочну систему і предметну організацію навчального процесу. Так, приміром, у підручнику І. Бердинова, Х. Буріна, Є. Петрова, В. Рєг'єва та С. Язикова (1932 р.) з математики для третього року навчання можна зустріти типові фінансові задачі того періоду:

10. 1) Рабочий в конце месяца заболел и поэтому должен был получить зарплаты только 85 руб. и потом еще 25 руб. из страхкассы. Сколько всего должен был получить рабочий за месяц?

2) На самом деле рабочий сперва получил из страхкассы 25 руб., а затем зарплату – 85 руб. Сколько всего получил рабочий? [3, с. 4]

44. Рабочий подписался на заем индустриализации на 7 облигаций по 25 руб. каждая. На сколько рублей подписался рабочий?

45. Другой рабочий, соревнуясь с первым, подписался на 4 облигации по 50 руб. каждая. На сколько подписался второй рабочий? [3, с. 8]

Схожі задачі були присутні й у підручниках інших авторів, наприклад Н.С. Попової (1933 р.):

10. Мальчик купил пенал за 32 коп., ручку с пером за 12 коп. и карандаш. Все-го он истратил 57 коп. Сколько стоит карандаш? [4, с. 4]

З початку 40-х років укладачі збірок задач з математики для початкової школи (Н.С. Попова, О.С. Пчелко [5], М.Н. Нікітіна, Г.Б. Поляк та Л.М. Володіна [6] й інші) для формування обчислювальних умінь активно використовували задачі, у яких йшлося про фінансові виміри якихось об'єктів чи процесів. Кілька десятиліть потому такі задачі перебрали на себе також функцію виховання в учнів переконань про переваги фінансово-господарської діяльності соціалізму порівняно з іншими формами державного устрою.

З початку 90-х років, після набуття Україною незалежності, задачі фінансового змісту втратили актуальність внаслідок

³ Автор методики початкової арифметики [2], виданої ще 1885 року.

стрімких інфляційних процесів у державі, зміни грошової одиниці та її раптового здешевлення у 1998 р. Упродовж першого десятиліття XXI ст. такі задачі хоча іноді й з'являлися у навчальних матеріалах для початкової школи, але не відігравали значної методичної ролі, оскільки економіка країни рухалася до чергової фінансової кризи (2008 р.). Деяка подальша стабілізація економіки і розпочатий процес оновлення шкільних підручників стимулювали повернення задач фінансового змісту до методичних матеріалів і рекомендацій для учителів.

З початком другого десятиліття питання формування фінансової грамотності на уроках математики набувають «поновленої актуальності, оскільки у вітчизняній освіті розпочинаються трансформаційні процеси. Розгортання НУШ (Нової української школи) і оновлення державного стандарту початкової освіти дає підстави дослідникам і методистам (серед яких Н. Бахмат, Н. Городоцька, Т. Грінченко, В. Зикіна, Г. Коберник, Г. Кучерова, Н. Родюк, Т. Кізима, І. Хом'юк, Ю. Чучаліна та ін.) до студіювання питань, пов'язаних з формуванням фінансової грамотності в умовах цифровізації суспільства.

Багатий бекграунд теми та доволі широкий спектр сучасних наукових праць підтверджує, що проблема формування основ фінансової грамотності у молодших школярів на уроках математики не втрачає актуальності, а деякі її аспекти потребують більш детального вивчення.

Мета статті: осучаснити методичні підходи до формування основ фінансової грамотності у молодших школярів на уроках математики.

Виклад основного матеріалу. Вивчення проблеми формування основ фінансової грамотності у молодших школярів на уроках математики потребує насамперед дефініції вказаного поняття. Так, науковця Г. Кучерова визначає фінансову грамотність як «сукупність фінансових знань та вміння їх застосовувати з метою отримання максимальної користі від управління власними фінансами» [7].

На думку Т. Повод, фінансова грамотність є вмінням управляти своїми грошима так, щоб забезпечити собі і своїй родині фінансову незалежність за допомогою тих фінансових інструментів, які наявні на ринку, і тих навичок розпорядження грошима, які допомагають зберігати, заробляти і збільшувати кошти, що має людина [8]. Близькою до такого трактування поняття є позиція Л.В. Гончар, С.О. Гарної, А.О. Мартиненко [9], які вважають, що «що фінан-

сова грамотність населення є невід'ємною складовою успішного розвитку суспільства», яка охоплює «набуті людиною професійні компетенції, що дають їй змогу приймати зважені рішення щодо ефективного управління власними фінансами та раціонально діяти відповідно до конкретних життєвих обставин» [9, с. 183]

У дослідженнях Т. Кізими вказане поняття розглядається як «сукупність світоглядних позицій (установок), знань і навичок громадян щодо ефективного управління особистими фінансами й здатність компетентно застосовувати їх у процесі прийняття фінансових рішень» [10].

В. Зикіна під фінансовою грамотністю розуміє «набір основних фінансових знань, умінь і навичок, які дозволяють правильно розпоряджатися власними коштами, раціонально приймати фінансові рішення» [11, с. 77].

Підсумовуючи наведені погляди на дефініцію поняття «фінансова грамотність», розглядаємо її як сукупність фінансових знань та умінь, які дозволяють ефективно керувати та розпоряджатися власними фінансами, зберігати, заробляти і збільшувати ті кошти, які вже наявні в людини.

Щодо фінансової грамотності дітей молодшого шкільного віку, то дослідники переважно вказують на ключові аспекти знань, умінь та ціннісних орієнтацій, які важливі для її розвитку у дітей цієї вікової групи.

І. Хом'юк та Н. Родюк у дослідженнях формування фінансової грамотності в учнів початкової школи розглядають її як розуміння способів доходу, безпосередній розвиток навичок планування фінансів, формування ставлення до грошей, а також поповнення економічного словника дитини. На думку науковців, основи фінансової грамотності в молодшому шкільному віці включають наступні компоненти: грамотний підхід до коштів (володіння інформацією про походження коштів, розуміння змісту таких фінансових понять як «багатий-бідний», «доходи/витрати», «товар-ціна», «податки», «меценат», «спонсор», «волонтер»), розуміння способів доходу та організація себе як споживача (здатність до аналізу своїх витрат, вміння балансу між наявними коштами, витрачанням і заощадженням), основи співпраці з фінансовими установами (навчання правилу бути собою, а не витрачати кошти на те, щоб відповідати чийсь правилам, знайомство із товарно-грошовою платформою суспільства, співвідношенням між грошовими одини-

цями, формування бажання до пізнання, успіху і добробуту) [12].

Ю. Чучаліна виокремлює у структурі фінансової грамотності молодших школярів мотивацію, фінансові компетенції; фінансові навички (навички, які потрібні для прийняття відповідальних економічних та фінансових рішень); фінансові знання; фінансову поведінку, ставлення до фінансових питань (планування, порівняння продуктів, заощадження, обговорення фінансових питань); фінансову стійкість, фінансовий добробут [13, с. 306].

Г. Коберник зазначає, що зміст фінансової грамотності має забезпечити «формування в учнів початкової школи економічного мислення, почуття власника, реально-го господаря; вміння прогнозувати свою діяльність; економічно усвідомленого ставлення до праці та її результатів; прагнення до підвищення трудових доходів, покращення якості життя; орієнтація на раціоналізацію праці і підвищення її соціально-економічної ефективності; готовності брати участь у різноманітних видах діяльності, пов'язаних з ринковою економікою; готовності до участі в управлінні виробництвом; здатності до морального вибору ситуації пов'язаних з економічною діяльністю; уміння долати економічні труднощі і кризові ситуації, вміння захищати свої права і використовувати соціальні гарантії; потреби в особистому самовдосконаленні» [14, с. 144].

У контексті нашого дослідження розглядаємо фінансову грамотність молодших школярів як певний рівень знань, навичок і умінь, які дозволяють розуміти елементарні фінансові поняття та процеси, значення заощаджень та важливість прийняття розумних фінансових рішень пов'язаних з управлінням фінансами; розпізнавати та усвідомлювати роль грошей в житті людини.

Аналіз типових освітніх програм для 1–2 класів, 3–4 класів, розроблених під керівництвом О.Я Савченко та Р.Б. Шияна, дозволяє стверджувати, що зміст математичної освітньої галузі вже передбачає ознайомлення молодших школярів з певними фінансовими поняттями та процесами, формування умінь розпоряджатися коштами.

Програми включають змістові лінії «Числа, дії з числами. Величини» (за типовою освітньою програмою розробленою під керівництвом О.Я Савченко) та «Вимірювання величин» (за типовою освітньою програмою розробленою під керівництвом

Р.Б. Шияна) з орієнтовними темами: «Гроші. Операції з грошима. Одиниці вартості: копійка (коп.), гривня (грн). Різниця між поняттями копійки та монети. Розрахунок вартості, поняття решти, скільки не вистачає, розмін грошей на дрібніші, обмін валюти тощо (фінансові задачі). Іменовані числа. Перетворення іменованих чисел, виражених в одиницях двох найменувань. Порівняння, додавання і віднімання іменованих чисел. Розв'язання проблемних ситуацій зі свого життя, що містять групи пов'язаних між собою величин» [15; 16].

У першому класі вивчаються грошові одиниці України, їх короткі позначення (гривня – грн, копійка – к.), відбувається формування понять «ціна», «вартість», «кількість» без встановлення взаємозв'язків між ними, поняття «решта», умінь порівнювати вартість товарів, оперувати грошима в уявному (ігровому) процесі купівлі-продажу.

У другому класі згідно з типовими освітніми програмами відбувається продовження формування умінь оперувати грошима в уявному процесі купівлі-продажу та в практичній діяльності, використовувати їх короткі позначення.

Третій клас включає детальне вивчення взаємопов'язаних величин, які характеризують ситуацію купівлі-продажу та роботу: «ціна», «вартість», «кількість»; «продуктивність праці», «час роботи», «загальний виробіток». Тому по завершенню третього класу молодший школяр повинен: розуміти, що ситуація купівлі-продажу та робота описуються за допомогою взаємопов'язаних величин; застосовувати для розв'язування практичних задач правила знаходження однієї з величин за двома відомими іншими; користуватися знаннями залежності між величинами у навчальних і практичних ситуаціях, реальному житті [15; 16].

У четвертому класі пропонується розв'язання фінансових та практично орієнтованих задач для закріплення раніше набутих знань та удосконалення умінь.

Таким чином, курс математики у початковій школі передбачає ознайомлення учнів з грошовими одиницями, формування базових понять «ціна», «вартість», «кількість»; «продуктивність праці», «час роботи», «загальний виробіток», розуміння процесу купівлі-продажу, заробітку, дарування [15; 16].

Проте, на нашу думку, варто було б включити завдання на планування бюджету, раціональний розрахунок витрат на конкретні покупки, ознайомлення з понят-

тям «страхування», «кредитування», «видатки», «збитки», «інвестування» тощо.

Враховуючи зміст шкільного курсу математики у початковій школі, педагогом може бути застосовано ряд методів для формування основ фінансової грамотності: розв'язування практико-орієнтованих завдань та задач фінансового змісту, дидактичні ігри, бесіда, розповідь тощо.

З метою визначення найбільш використовуваних серед вчителів початкової школи методів формування основ фінансової грамотності на уроках математики нами було проведено опитування за допомогою Google-forms. У опитуванні взяли участь 23 вчителі початкових класів м. Черкаси, Черкаської та Чернігівської областей.

Відповідно до результатів опитування, найчастіше педагоги обирали відповіді «розв'язування практико-орієнтованих завдань та задач фінансового змісту» (21 вибір) та «дидактичні ігри» (18 виборів) (рис. 1). Розглянемо детальніше кожен з методів та особливості їх застосування для формування основ фінансової грамотності у молодших школярів.

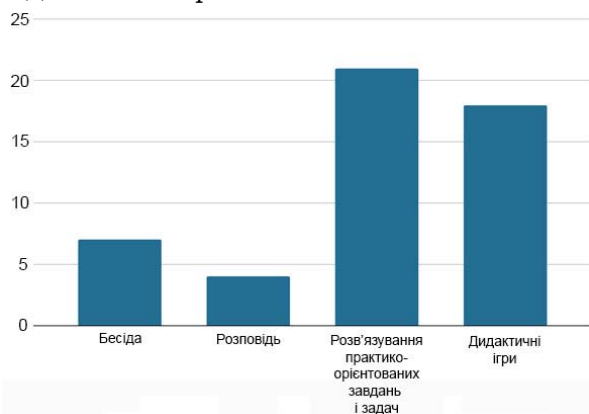

Рис. 1. Результати опитування вчителів початкової школи

Практико орієнтовані задачі фінансового змісту – це задачі, фабула яких розкриває використання математики в фінансових дисциплінах, ознайомлює із застосуванням математичних понять, операцій та законів у фінансовій сфері [17, с. 59]. Виокремлюють задачі фінансового змісту на страхування, оподаткування, сімейний бюджет, цінні папери, банківську діяльність. Вказана класифікація орієнтована на зміст шкільного курсу математики основної та старшої школи. Аналізуючи підручники початкової школи з математики, можемо запропонувати наступні типи фінансових задач: задачі, які характеризують ситуацію купівлі-продажу (на знаходження наявної суми коштів, решти, кількості, вартості, ціни придбаного товару),

задачі, які характеризують процес роботи (на знаходження часу роботи, продуктивності праці, загального виробітку, оплати праці).

У процесі добору розв'язування практико орієнтованих задач фінансового змісту важливо дотримуватись наступних принципів: доступності, який передбачає, що знайомство з основними фінансово-розрахунковими операціями повинно бути адаптоване для дітей молодшого шкільного віку, а фінансові поняття зрозумілими; зв'язку навчання з життям, згідно з яким на уроках математики розв'язування практично орієнтованих задач потребує опертя на вже наявні у дітей знання; зв'язку навчання з розвитком і вихованням, відповідно до яких доцільно використовувати такий набір задач, під час розв'язання яких учням надається можливість набутти додаткових знань і вмінь, збагатити досвід творчої діяльності та сформувати оцінне ставлення до виконуваної діяльності [17].

Варто зазначити, що методика роботи з практично орієнтованими задачами фінансового змісту ґрунтується на засадах загального математичного моделювання [18].

Значну роль у формуванні основ фінансової грамотності у молодших школярів на уроках математики відіграють дидактичні ігри. Одним з запитань запропонованої анкети для вчителів початкової школи було «Які дидактичні ігри для формування основ фінансової грамотності у молодших школярів ви використовуєте на уроках математики?» Педагоги зазначили, що застосовують дидактичні ігри «Магазин», «Розклади товар», «Аукціон», «Фінансова піраміда», доміно «Гроші».

Метою дидактичної гри «Магазин» є закріплення вміння визначати форму предметів, користуючись геометричними фігурами як еталонами; удосконалювати навички кількісної лічби; ознайомлювати учнів з процесом купівлі-продажу; розвивати вміння зіставляти, порівнювати; виховувати пізнавальний інтерес, самостійність та наполегливість у вирішенні завдань.

Для гри необхідні картинки із зображенням предметів різної форми, геометричні фігури для кожної дитини, числові картки з кількістю зображень від 1 до 10, числа від 1 до 10.

В залежності від теми уроку математики можливі кілька варіантів гри. Перший полягає в тому, що вчитель запрошує дітей до ігрового магазину, де на набірному полотні розміщені картинки з зображенням

предметів. Аби купити обрану річ, дітям треба заплатити відповідну ціну – геометричну фігуру, на яку схожий предмет. Діти обирають предмет, який хочуть купити, та «розплачуються» відповідною геометричною фігурою.

Другий варіант ходу гри відрізняється тим, що ціна товару – це число, що вказане під ним на числовій картці. Щоб купити обраний товар, дитина має обрати відповідне число.

Дидактична гра «Розклади товар» має на меті вчити дітей класифікувати предмети за спільними ознаками, закріплювати знання про різновиди торгових об'єктів; розвивати логічне мислення, пізнавальний інтерес. Застосування цієї гри є доцільним на початку першого класу.

Матеріалами для організації гри є картки-схеми з надписами «Молоко», «Хліб», «Іграшки», «Одяг», «Взуття», «М'ясо», предметні картини із зображенням предметів, що можуть бути товаром у різних крамницях. Зміст гри передбачає розглядання молодшими школярами предметних карток та групування їх за спільними ознаками. Вчитель може поставити кілька завдань у ході гри. Наприклад, розкласти картинки на групи, в яких предмети поєднано за спільним призначенням, дати назви крамницям, які можуть взяти для продажу даний товар, наприклад: «Молоко», «Хліб», «Іграшки», «Одяг» тощо

Або ж згрупувати картини, пропонуючи свої варіанти їх сполучення, керуючись власним досвідом. Наприклад, «Гастроном», «Дитячий світ», «М'ясо – молоко», «Садovina та городина» тощо.

Гра «Аукціон» спрямована на перевірку знань та вміння логічно мислити. Гра проходить за такими правилами: у кожного учасника на початку гри 100 балів (окулярів, фунтиків, тугриків тощо); право відповіді питання купується; стартова ціна простого питання – 5 балів, складного – 10 балів; ціна може змінюватись з кожним кроком на 5 балів; остаточна ціна визначається внаслідок торгів; за правильною відповіддю ціна питання додається до балів того, хто відповідав, за неправильною – віднімається [19, с. 115].

Роль учасника аукціону можуть виконувати як вчитель, так і учень. Окрім них необхідна комісія з кількох осіб (кількість залежить від кількості учасників), яка перевірятиме нарахування балів самими учасниками гри або буде вести власні підрахунки [19, с. 115].

Метою дидактичної гри «Фінансова піраміда» є ознайомлення дітей з фінансовим шахрайством, формування критичного ставлення до пропозицій «легких грошей».

Організація гри потребує попередньої підготовки умовних монеток – по 3 на кожного гравця, а також значків таємного товариства трьох кольорів (залежно від кола залучення). Гра відбувається за наступною схемою: ті, хто приводить новачків, отримують частину доходу. Перші учні (мінімум – двоє) віддають монети ведучому, щоб отримати значки. Далі кожен має привести ще двох гравців. Це вже друге коло залучення – вони отримують значки іншого кольору, віддають дві монети ведучому та одну – тому, хто їх привів. Ці діти теж приводять новачків, які віддають по монетці їм, по монетці – гравцям першого кола та ще по одній – ведучому.

Після третього кола підсумовують: хто скільки втратив чи отримав монет. Ведучий отримав від 22 і більше монет, гравці першого кола загалом втратили по монеті, другого – по дві, а третього – усі «гроші». Наприкінці вчитель має обговорити з учнями, кому може бути вигідна фінансова піраміда і чи варто до неї долучатися.

Гра у доміно «Гроші» дозволяє привчити молодших правильно розмінювати гроші, усвідомити їхню вартість, повторити склад числа. Для гри попередньо слід підготувати монетки або сувенірні гроші вартістю від 1 до 10 гривень. В ідеалі вони мають бути і у вигляді монет, і у вигляді паперових грошей.

Правила такі ж, як і у звичайному доміно, але діти викладають гроші. До купюри (монети) можна додавати скільки завгодно купюр чи монет, але їхня спільна вартість має дорівнювати попередній. Наприклад, до 5 гривень можна додати дві купюри по 2 грн та 1 грн (у паперовому чи монетному вигляді).

Отже, основу формування фінансової грамотності становлять практичні методи навчання. Зважаючи на результати опитування вчителів початкових класів, словесні методи, такі як бесіда, розповідь є допоміжними. Крім того, ми розділяємо думку науковиці Н.В. Бахмат щодо важливості застосування активних та інтерактивних методів навчання при вивченні основ фінансової грамотності на уроках математики, зокрема: «Один – два – разом», «Мозаїка», «Дерево рішень», «Мозковий штурм», «Кейс», «Діаграма зв'язків», «Міні дослідження».

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, за результатами теоретичного дослідження, фінансова грамотність молодшого школяра це – певний рівень знань, навичок і умінь, які дозволяють розуміти елементарні фінансові поняття та процеси, значення заощаджень та важливість прийняття розумних фінансових рішень пов'язаних з управлінням фінансами; розпізнавати та усвідомлювати роль грошей в житті людини.

Встановлено, що зміст математичної освітньої галузі вже передбачає ознайомлення молодших школярів з певними фінансовими поняттями та процесами: грошовими одиницями, базовими поняттями «ціна», «вартість», «кількість»; «продуктивність праці», «час роботи», «загальний виробіток», процесами купівлі-продажу, заробітку, дарування.

Основними методами формування основ фінансової грамотності у молодших школярів є практичні, активні та інтерактивні методи навчання.

Перспективними напрямками дослідження є встановлення педагогічних умов формування основ фінансової грамотності у дітей молодшого шкільного віку на уроках математики та розробка відповідних методичних рекомендацій для вчителів початкових класів.

Список бібліографічних посилань

1. Гольденберг А.И. Сборник задач и примеров для обучения начальной арифметике, в двух выпусках. Выпуск I. Задачи и примеры на числа первой сотни и на простейшие дроби. Стереотипное 86 издание. Санкт-Петербург: Издание Д.Д. Полубояринова, 1903. 54 с.
2. Гольденберг А.И. Методика начальной арифметики: руководство для учительских семинарий и институтов, для народных учителей и учительниц. СПб.: изд. Д.Д. Полубояринова, 1885. VI, 7–185, 15, 6 с.
3. Бердинов И., Бурина Х., Петров Е., Репьев В., Языков С. Математика: учебник для третьего года обучения / под редакцией В.В. Репьева. Нижний Новгород: Нижегородское краевое издательство ОГИЗ, 1932. 160 с.
4. Попова Н.С. Учебник арифметики для начальной школы. Ч. II. Второй год обучения. 2-е изд., перераб. М.-А.: Учпедгиз, 1933. 68 с.
5. Попова Н.С., Пчелко А.С. Сборник арифметических задач и упражнений для начальной школы. Часть IV. М.: Учпедгиз, 1941. 128 с.
6. Никитин Н.Н., Поляк Г.Б., Володина А.Н. Сборник арифметических задач и упражнений: для 2-го класса начальной школы. – 3-е изд. М.: Учпедгиз, 1947. 160 с.
7. Кучерова Г.Ю. Шляхи розвитку фінансової культури населення. *Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. Економіка і менеджмент*, 2013. Вип. 2. С. 125–131.
8. Повод, Т. (2021). Фінансова грамотність населення як пріоритетна умова успішного розвитку держави. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*,

2021. №9. С. 84–90. Doi: <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2021.9.11>
9. Гончар Л.В., Гарна С.О., Мартиненко А.О. Фінансова грамотність населення України як фактор успішного розвитку держави. *Інноваційна економіка*, 2019. Вип. 1–2. С. 182–186. URL: <http://www.inneco.org/index.php/inneco.ua/article/view/28/28>
10. Кізіма Т.О. Фінансова грамотність населення: зарубіжний досвід і вітчизняні реалії. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*, 2016. Вип. 2. С. 64–71.
11. Зикіна В. Формування основ фінансової грамотності у початковій школі засобами STEM-освіти. *Проблеми освіти*, 2022. № 1. С. 73–86.
12. Хом'юк І.В., Родюк Н.Ю. Формування фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики. *Pedagogical and psychological science and education: transformation and development vectors: collective monograph*. Venice, Italy, 2021. Vol. 2. P. 322–342. Doi: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-084-1-3>.
13. Чучаліна Ю. Педагогічні умови формування фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2023. Т. 3. № 59. С. 303–311.
14. Коберник Г.І. Формування фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики. *Перспективи та інновації науки*, 2022. Вип. 12. С. 136–146.
15. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О.Я. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2019/11/1-2-dodatki.pdf>
16. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р.Б. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2019/11/1-2-dodatki.pdf>
17. Фесенко Г.А. Залучення учнів до розв'язування математичних задач фінансового змісту та підготовка майбутніх учителів математики до їх використання в навчальному процесі. *Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*, 2016. С. 57–63.
18. Захарова Г.Б., Кареліна О.С. Розв'язування практично зорієнтованих задач як засіб формування фінансової грамотності молодших школярів. *Modern science: innovations and prospects*. Proceedings of the 15th International scientific and practical conference. SSPG Publish. Stockholm, Sweden. 2022. Pp. 265–270. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2022/11/MODERN-SCIENCE-INNOVATIONS-AND-PROSPECTS-13-15.11.22.pdf#page=265>
19. Бахмат Н.В. Формування основ фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики в новій українській школі. *Педагогічна освіта: теорія і практика*, 2021. № 31. С. 107–122.

References

1. Goldenberg, A.I. (1903). Collection of problems and examples for teaching basic arithmetic, in two editions. Issue I. Problems and examples on the numbers of the first hundred and on the simplest fractions. Stereotypical 86 edition. St. Petersburg: Edition D.D. Poluboyarinov. 54 p. [in Rus].
2. Goldenberg, A.I. (1885). Methods of initial arithmetic: a guide for teachers' seminars and institutes, for folk teachers and female teachers. St. Petersburg: Edition D.D. Poluboyarinov. VI, 7–185, 15, 6 pp. [in Rus].
3. Berdinov, I., Burina, Kh., Petrov, E., Rep'ev, V., Yazykov, S. (1932). Mathematics: a textbook for the third year of study / edited by V.V. Repiev. Nizhny Novgorod: Nizhny Novgorod regional publishing house. 160 p. [in Rus].

4. Popova, N.S. (1933). Textbook of arithmetic for primary school. Part II. Second year of study. 2nd edition, revised. Moscow-Leningrad: Uchpedgiz. 68 p. [in Rus].
5. Popova, N.S., Pchelko, A.S. (1941). Collection of arithmetic problems and exercises for primary school. Part IV. Moscow: Uchpedgiz. 128 p. [in Rus].
6. Nikitin, N.N., Polyak, G.B., Volodina, L.N. (1947). Collection of arithmetic problems and exercises: for the 2nd grade of primary school. 3rd ed. Moscow: Uchpedgiz. 160 c. [in Rus].
7. Kucherova, G.Yu. (2013). Ways of developing the financial culture of the population. *Bulletin of the East European University of Economics and Management. Economics and management*, 2: 125–131 [in Ukr].
8. Povod, T. (2021). Financial literacy of the population as a priority condition for the successful development of the state. *Taurian Scientific Herald. Series: Economy*, 9: 84–90. Doi: <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2021.9.11> [in Ukr].
9. Gonchar, L.V., Garna, S.O., Martynenko, A.O. (2019). Financial literacy of the population of Ukraine as a factor in the successful development of the state. *Innovative economy*, 1–2: 182–186. Retrieved from <http://www.inneco.org/index.php/innecoua/article/view/28/28> [in Ukr].
10. Kijima, T.O. (2016). Financial literacy of the population: foreign experience and domestic realities. *Bulletin of the Ternopil National Economic University*, 2: 64–71 [in Ukr].
11. Zykina, V. (2022). Forming the foundations of financial literacy in primary school by means of STEM education. *Problems of education*, 1: 73–86 [in Ukr].
12. Khomyuk, I.V., Rodyuk, N.Yu. (2021). Formation of financial literacy of junior high school students in mathematics lessons. *Pedagogical and psychological science and education: transformation and development vectors: collective monograph*. Venice, Italy, 2: 322–342. Doi: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-084-1-3> [in Ukr].
13. Chuchalina, Yu. (2023). Pedagogical conditions of formation of financial literacy of junior high school students in mathematics lessons. *Current issues of humanitarian sciences*, 3(59): 303–311 [in Ukr].
14. Kobernyk, G.I. (2022). Formation of financial literacy of junior high school students in mathematics lessons. *Perspectives and innovations of science*, 12: 136–146 [in Ukr].
15. A typical educational program developed under the leadership of Savchenko O.Ya. (2019). Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2019/11/1-2-dodatki.pdf> [in Ukr].
16. A typical educational program developed under the leadership of Shiyani R.B. (2019). Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2019/11/1-2-dodatki.pdf> [in Ukr].
17. Fesenko, G.A. (2016). Involvement of students in solving mathematical problems of financial content and preparation of future teachers of mathematics for their use in the educational process. *Proceedings. Series: Problems of the methodology of physical, mathematical and technological education*, Pp. 57–63. [in Ukr].
18. Zakharova, G.B., Karelina, O.S. (2022). Solving practically oriented problems as a means of forming financial literacy of younger schoolchildren. *Modern science: innovations and prospects*. Proceedings of the 15th International scientific and practical conference. SSPG Publish. Stockholm, Sweden. Pp. 265–270. Retrieved from <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2022/11/MODERN-SCIENCE-INNOVATIONS-AND-PROSPECTS-15.11.22.pdf#page=265> [in Ukr].
19. Bakhmat, N.V. (2021). Formation of the foundations of financial literacy of younger schoolchildren in mathematics lessons in a new Ukrainian school. *Pedagogical education: theory and practice*, 31: 107–122 [in Ukr].

LIBA Oksana

PhD in Pedagogy, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Theory and Methodology of Primary Education,
Mukachevo State University

ZDIR Daryna

teacher of the Department of Primary Education,
Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkassy

METHODOLOGICAL APPROACHES TO FORMING THE FOUNDATIONS OF FINANCIAL LITERACY IN PRIMARY SCHOOL PUPILS IN MATHEMATICS LESSONS

Summary. The article focuses on methodical approaches to forming the foundations of financial literacy in primary school pupils in mathematics lessons.

The content of the mathematics education field has been analyzed in order to determine the potential of mathematics lessons in forming the foundations of financial literacy of primary school pupils; the meaning of “financial literacy of a primary school pupil” concept has been clarified.

It has been highlighted that the content of the mathematics education field involves learning certain financial concepts and processes: monetary units, basic concepts of “price”, “cost”, “quantity”, “labour productivity”, “working time”, “total production”, processes of buying and selling, earning, giving, by primary school pupils.

It has been established that the main methods of forming the foundations of financial literacy in children of primary school age in mathematics lessons are practical and interactive learning methods: solving practice-

oriented tasks and problems of financial content, didactic games “Shop”, “Lay out goods”, “Auction”, “Financial pyramid”, “Money” dominoes, “One - two - together”, “Mosaic”, “Decision tree”, “Brainstorming”, “Case”, “Diagram of connections”, “Mini research”.

The financial literacy of a primary school pupil is interpreted according to the results of a theoretical study, as a certain level of knowledge, skills and abilities that allows understanding the practical essence of elementary financial concepts and processes, the importance of savings and the importance of making smart financial decisions related to financial management; realizing the role of money in a person’s life.

Keywords: financial literacy; practical teaching methods; practical-oriented tasks of financial content; younger schoolchildren; math.

Одержано редакцією 25.05.2023
Прийнято до публікації 11.06.2023